

## Building “Buddha Governance” for Temple Administration in an Era of Change

### การสร้างพุทธาภิบาลกับการบริหารวัดในยุคการเปลี่ยนแปลง

Napat Kittirattanamongkol\*

นภารัตน์ กิตติรัตนมงคล\*

Faculty of Social Science, Mahamakut Buddhist University

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

\*Corresponding Author, E-mail: knapat\_12@hotmail.com

#### Article Info

- Received: December 1, 2022
- Revised: January 24, 2023
- Accepted: April 25, 2023
- Available Online: April 28, 2023

#### Abstract

“Buddha Governance” is a principle of temple management to help Buddhist temples operate in compliance with the new world system. “Buddha Governance” was developed and adapted from the good governance and the Dhamma principles to comprise: 1) the Rule of Law 2) Morality 3) Accountability 4) Participation 5) Responsibility 6) Cost-effectiveness 7) the Sappurisdhamma VII (the 7 guidelines for being a good person) 8) the Brahmavihara IV (the 4 guidelines for administrators) 9) the Iddhipāda IV (the 4 guidelines for successful accomplishment), and 10) the Sanghahavatthu IV (the 4 principles of amicability). This approach can promote the original foundational objectives of the temple while keeping pace with a changing world. Thus, this article aims to present a model for enhancing the temple administration in changing society that combines new era organizational administration with traditional Buddhist principles through the disciplines and the good governance for more-reliable temple management.

**Keywords:** Administration, Buddha Governance, Change, Temple

### บทคัดย่อ

“พุทธาภิบาล” เป็นหลักการการบริหารงานของวัดให้สอดคล้องกับระบบโลกใหม่ ซึ่งจำเป็นจะต้องสร้างตัวแบบหลักการในการบริหารงานให้สอดคล้องกับบทบาทของวัด โดยการประยุกต์หลักธรรมาภิบาลและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วย หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม หลักความคุ้มค่า หลักสัปปุริสธรรม 7 หลักพรหมวิหาร 4 หลักอิทธิบาท 4 และหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อส่งเสริมบทบาทด้านการบริหารงานตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งวัด ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก บทความวิชาการนี้จึงนำเสนอกรอบแนวทางการบริหารงานของวัดที่มีมิติขององค์การสมัยใหม่ที่ยังคงจารีตตามหลักปฏิบัติที่ดีแห่งองค์การพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการใช้หลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนากับหลักธรรมาภิบาล ซึ่งทำให้การบริหารจัดการของวัดมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

**คำสำคัญ:** การบริหาร, การเปลี่ยนแปลง, พุทธาภิบาล, วัด

## บทนำ

ความสง่างามของวัดที่ประกอบด้วยอารามและวิหารแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่ส่งผ่านจากสมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน หากแต่วัดนั้นเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อจริยวัตรของพระภิกษุที่สงบบาม จึงทำให้วัฒนธรรมการสร้างอาราม วิหารหรือที่อยู่อาศัยของพระภิกษุดำเนินกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยบทบาทของวัดเป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมของในหมู่ของพระสงฆ์ และเป็นที่ประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชนและกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม หน้าที่ของพระคือการศึกษาลำเรียนธรรมวินัย การปฏิบัติธรรมวินัย และการเผยแผ่ธรรมวินัย (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto), 1998) จึงทำให้พระหรือวัดต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลสองกลุ่มด้วยกันคือ พระสงฆ์ด้วยกันเองและพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนิกชนด้วยการเผยแผ่อบรมชาวบ้านให้เรียนรู้และปฏิบัติพระธรรมวินัย อีกส่วนหนึ่งตามพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์ต้องพึงพาปัจจัย 4 ที่ชาวบ้านอำนวยความสะดวกให้ เมื่อวัดต้องเข้าสู่การเป็นหน่วยในทางการปกครองตามกฎหมายเนื่องจากต้องมีการจัดการศาสนสมบัติที่เกิดจากการบริจาคด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน การบริหารวัดหรือการจัดการกิจการของวัดเป็นภารกิจหนึ่งในความหมายของการบริหารในทางพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบันเกิดปัญหาเกี่ยวกับสถาบันสงฆ์หลายกรณี ซึ่งทำให้สถาบันสงฆ์ไม่สามารถตอบสนองปัญหาของสังคมในยุค Digital Disruption ได้ เนื่องจากปัญหาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาขาดมิติด้านสังคมและจิตวิญญาณ และไม่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน (Nuchcharean, June 11, 2022) สิ่งที่หลายคนให้ความสำคัญและสนใจเกี่ยวกับการบริหารงานของวัดคือการจัดการเงินและทรัพย์สินที่ถูกตั้งประเด็นปัญหามานาน จากปรากฏการณ์การบุกจับสึกพระที่เกิดขึ้นจากความผิดเรื่องการเงิน นั้นถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาเท่านั้น เนื่องจากตามความเชื่อของชาวพุทธแล้ว ไม่คิดว่าเงินที่วัดรับบริจาคหรือเงินที่พุทธศาสนิกชนบริจาคไปนั้นจะมีจำนวนมากมายมหาศาล แต่ด้วยความเชื่อเรื่องของการทำบุญจึงทำให้ขาดการเอาใจใส่ในเรื่องของการนำไปใช้ประโยชน์ของวัดหรือผู้ที่รับผิดชอบดูแลเงินวัด โดยในความเป็นจริงเรื่องของการบริหารจัดการกิจการของวัดมีหลากหลายเรื่องไม่ต่างกับการบริหารและจัดการของหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนโดยทั่วไป เพราะวัดถือเป็นนิติบุคคลประเภทไม่แสวงหากำไรภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่ยังมีข้อจำกัดอยู่อีกมากที่ทำให้การบริหารกิจการงานของวัดเป็นปัญหาเรื่องของการโปร่งใส การบริหารจัดการงาน เงิน และคน ส่งผลต่อกิจกรรมอื่น เช่น การใช้จ่ายเงินในการพัฒนาวัด การสรรหาเจ้าอาวาส การพัฒนาบุคลากรของวัด เป็นต้น ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่มีหน้าที่โดยตรงในการสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดยทำนุบำรุงส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ ดูแลรักษาจัดการศาสนสมบัติ (National Office of Buddhism, 2022) และเป็นเหตุให้หลายฝ่ายมีความเป็นห่วงถึงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา จนกระทั่งมีการเสนอให้จัดบริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือ เพื่อให้การทำงานนั้นได้รับการตรวจสอบจากสาธารณะมากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดีสำหรับพระสงฆ์การที่จะได้มีหลักในการทำงานที่สร้างความเชื่อมั่นและปกป้องพระที่ต้องการพัฒนาวัดและชุมชนต่อไป

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อนำเสนอแนวคิดพุทธาภิบาลซึ่งเป็นการบูรณาการแนวคิดธรรมาภิบาลเข้ากับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อประยุกต์ใช้กับการบริหารวัดซึ่งจะทำให้วัดสามารถบรรลุภารกิจสำคัญของวัดในบริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

## การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อวัด

การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีทั้งทำให้ดีขึ้นหรือที่เรียกว่า “พัฒนา” และที่เปลี่ยนแล้วไม่ดีขึ้นแต่กลับแย่ลงกว่าเดิมหรือเรียกว่า “เสื่อม” และอีกส่วนหนึ่งที่หายไปเลย เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ทุกวันนี้โลกที่เราอาศัยอยู่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงจากทุกรูปแบบที่กล่าวมาทำให้เข้าใจในสังขารได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติธรรมดา

หรือเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง เป็นสิ่งที่เราสามารถที่จะศึกษาเพื่อนำมาปรับเปลี่ยน ปรับปรุง คาดการณ์ หรือแก้ไข ในการดำเนินงาน ดำเนินชีวิต และป้องกัน เตรียมรับมือกับสิ่งที่อาจจะเกิดหรือไม่เกิดขึ้นในอนาคต ภายใต้ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและความคิดที่ก้าวล้ำขีดจำกัดของมนุษย์ในหลาย ๆ ด้าน

สิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตของคนในยุคปัจจุบันที่มีสภาพของความเป็นเมือง เน้นเรื่องนวัตกรรมเชิงวิทยาศาสตร์ เน้นเรื่องของวัตถุที่จับต้องได้มากกว่าเรื่องของจิตใจ ส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นหลายเท่าตัวกว่าในอดีต จากวิวัฒนาการทางการแพทย์ที่ทำให้คนมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพจึงเน้นสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค หรือเรียกง่าย ๆ ว่าปัจจัย 4 มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง ในการตอบสนองความต้องการของคนที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปมากขึ้น

จากการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลกระทบให้ทุกสรรพสิ่งต้องปรับตัวและวิธีคิดอย่างรวดเร็ว ไม่เว้นแม้กระทั่งแนวทางการดำเนินงานของวัด จากเดิมวัดถือเป็นสถานที่ที่มีความเงียบสงบเหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ที่ต้องการความสงบ และเหมาะแก่การแสวงวิเวก ดังที่พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชดำริและเป็นที่นิยมถือเป็นหลักเกณฑ์สำหรับกำหนดคุณสมบัติของสถานที่ที่มีลักษณะเหมาะแก่การตั้งเป็นวัดที่ดีสืบต่อกันมาคือ จะต้องไม่ไกลเกินไปและไม่ใกล้เกินไปจากชุมชนชาวบ้าน สะดวกแก่การคมนาคม กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ปราศจากเสียงอึกทึก ไม่แข็งแ้งแจจ (Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto), 1998) แต่เราคงปฏิเสธสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริง ณ ปัจจุบันได้ยาก การขยายตัวของความเป็นเมืองเป็นเพียงสภาพทางกายภาพที่โอบล้อม วัดบางแห่งให้อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้นอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน ประเด็นนี้จะส่งผลกระทบหรือไม่กับการดำเนินงานหรือวิถีชีวิตของความเป็นลักษณะของวัดที่ดี

### การบริหารวัดภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลง

วัดถือเป็นหน่วยการปกครองคณะสงฆ์ที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดเช่นกัน เพราะต้องเกี่ยวข้องกับทั้งพระสงฆ์และชุมชน เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน โดยเฉพาะวัดคามวาสีที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง (Phrasrisittivites (Thawatchai Roslers) & Phramaha Mit Thitapanyo, 2020) จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้วัดกลายเป็นที่จับตามองและเห็นการกระทำของพระภิกษุสงฆ์ได้ง่าย การดำเนินกิจกรรมที่ต้องอาศัยเงินบริจาคจากญาติโยมในการปฏิสังขรณ์ บูรณะถาวรวัตถุที่เป็นศาสนสมบัติ การศึกษาของพระสงฆ์ หรือแม้แต่ใช้เงินบริจาคเพื่อการรักษาสงฆ์ที่อาพาธ การบริหารจัดการจึงกลายเป็นเรื่องสำคัญของวัดในปัจจุบัน หากปล่อยให้เจ้าอาวาสดำเนินการเพียงลำพังอาจเกิดกรณีข้อสงสัยได้ง่าย ถึงแม้จะมีไวยาวัจกรคอยทำหน้าที่แทนสงฆ์และเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายที่สามารถดูแลจัดการทรัพย์สินของวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย แต่ก็ยังเป็นที่เคลือบแคลง เมื่อเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งไวยาวัจกร และสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งไปพร้อมกัน ทำให้เป็นข้อจำกัดในการที่จะทำให้การบริหารจัดการนั้นมีประสิทธิภาพหรือสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน

ภายใต้ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและความคิดที่ก้าวล้ำขีดจำกัดของมนุษย์ในหลาย ๆ เรื่อง วัตถุนิยมที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและเข้าถึงกลุ่มคนทุกช่วงวัยได้อย่างทะลุทะลวงภายในเวลาอันรวดเร็ว อย่างเครื่องมือสื่อสารไร้สายที่ทุกคนมีใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนโลกการสื่อสารไปอย่างสิ้นเชิง โลกที่ไร้พรมแดนสร้างความปั่นป่วนไม่เว้นแม้กระทั่งการทำงานด้านพระพุทธศาสนา ทั้งที่มีการนำเสนอข่าวออกสื่อสาธารณะและไม่มี การนำเสนอออกมา ในปัจจุบัน สำนักงานพระพุทธศาสนาได้จัดทำระบบทะเบียนวัด พบมีวัดในประเทศไทยทั้งสิ้น 43,323 วัด (National Office of Buddhism, 2022) และยังมีการแบ่งเป็นวัดราษฎร์กับวัดหลวง คือวัดที่ราษฎร์ร่วมกันสร้างขึ้นกับวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างหรือรับไว้ในราชูปถัมภ์ หรือหากแบ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์จะแบ่งเป็น วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมากับสำนักสงฆ์ ซึ่งการบริหารงาน

ของวัดก็มีความแตกต่างกันไป วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายอยู่ในความดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเพียงหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมที่ดำเนินการในภาพรวมด้านพระพุทธศาสนา ดังนั้น การบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถของพระภิกษุและสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ

การบริหารงานภายในวัดที่มีรูปแบบกึ่งทางการที่ไม่เคร่งครัดเสมอภาค จากการที่วัดถูกกำหนดให้เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้น การบริหารวัดจึงเป็นเรื่องการดำเนินงานของผู้ที่มีอำนาจและหน้าที่ในการปกครองวัดคือเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียว ซึ่งต้องมีคุณสมบัติเป็นไปตามกฎหมายและศาสนาที่มีทั้งพระภิกษุและสามเณรเป็นตัวกำกับ แต่ไม่ได้มีการกำหนดเรื่องของการรู้ความสามารถด้านการบริหารงานวัดแต่อย่างใด เจ้าอาวาสเป็นผู้นำองค์กรทั้งการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและการบริหารบุคลากร ซึ่งปัญหาที่ทำให้วัดไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานของวัดหรือการปกครองก็คือ การขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัดของผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสทั้งในด้านการพัฒนาวัด การสั่งสอนประชาชน การดูแลการศึกษาของพระสงฆ์และสามเณรถูกละเลยละเลย เป็นต้น (Tainchaiyapark, 2020) ในอีกด้านหนึ่ง ประเด็นเรื่องการปฏิรูปพระพุทธศาสนาไทย เคยเป็นกระแสที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเมื่อสภาปฏิรูปแห่งชาติได้แต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปแนวทางและมาตรการปกป้องพิทักษ์กิจการพระพุทธศาสนา ได้เสนอให้มีการปฏิรูปพุทธศาสนาอย่างเร่งด่วนใน 4 ประเด็น คือ 1) ศาสนสมบัติของวัดและของพระภิกษุสงฆ์ 2) ปัญหาของสงฆ์ที่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย 3) การทำให้พระธรรมวินัยวิปริตและการประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย และ 4) เรื่องที่ฝ่ายอาณาจักรที่ต้องเข้าไปสนับสนุนศาสนจักร จนทำให้เกิดกระแสต่อต้านของพระสงฆ์จำนวนหนึ่ง และคณะกรรมการชุดนี้ต้องยุติบทบาทไป (Sangchan, 2015) หลังจากนั้นได้มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ และเกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่งที่เกิดข้อเสนอการปฏิรูปพุทธศาสนา เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้โลกของวัดเชื่อมโยงกับธรรมชาติของมนุษย์โลกได้ง่ายมากขึ้นจนทำให้ปัญหาของทั้ง 2 โลก โดยมีประเด็นสำคัญคือการบริหารคน บริหารเงิน วัสดุ และการจัดการ ซึ่งสาเหตุหนึ่งเกิดขึ้นจากจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา กรอบทางความคิดในการพัฒนาหรือภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงที่ยังไร้ทิศทาง ความจำกัดเรื่องของการองค์ความรู้ด้านการบริหารองค์การสมัยใหม่ ล้วนแต่เป็นเรื่องที่องค์การได้ประสบพบเจอมาแล้ว โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่เหนียวแน่นในเรื่องของกฎระเบียบและธรรมเนียมปฏิบัติยังต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ทันกับยุคสมัย

จากข้อจำกัดด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ไม่ชัดเจนจากหน่วยงานที่กำกับดูแล ประกอบกับปัญหาด้านการพัฒนาศักยภาพของผู้ดำรงตำแหน่งด้านการบริหารงานของวัด จึงเป็นที่มาของการเรียกร้องให้มีการปรับปรุงวิธีการดำเนินงานของวัด และรวมไปถึงการปกครองคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องของการสร้างความโปร่งใสในการจัดการเงินและทรัพย์สินของวัด และแนวคิดหรือหลักการที่หลายฝ่ายทำการศึกษาและนำเสนอมาโดยตลอดคือ การนำหลักธรรมาภิบาลมาปรับใช้อย่างจริงจัง แต่ก็ยังพบว่าปัญหายังไม่หมดสิ้นไป แล้วจะดำเนินการอย่างไรจึงจะทำให้มีการแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง ซึ่งจะมีหรือไม่นั้นคงต้องลองหาคำตอบกันต่อไป

### หลักธรรมาภิบาลสู่พุทธาภิบาลคำจุนพระพุทธศาสนา

การบริหารทางโลกและทางธรรมมีจุดกำเนิดที่ใช้เวลาไม่ต่างกันเพราะเมื่อเกิดสังคมของมนุษย์ขึ้นบนโลก สิ่งที่มีมาแต่แรกคืออารยธรรมมนุษย์ ศาสนาเป็นเหมือนศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าหลักการทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือกำเนิดและเป็นที่ยอมรับในเรื่องของการทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำให้บริสุทธิ์ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นรากฐานของแนวคิดแนวปฏิบัติที่ดีของชาวพุทธมาอย่างช้านาน ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเหล่านักคิดตะวันตกในหลาย ๆ เรื่องเช่นกัน อาทิ การเคารพสิทธิของผู้อื่น การมีคุณธรรมของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ซึ่งล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อการอยู่ร่วมกัน

ของคนในสังคมอย่างสงบสุขภายใต้ข้อตกลงร่วมกันที่ผ่านการคิดร่วมกันมาในแต่ละยุคสมัย อีกทั้งหลักของการปกครองก็มีการผสมผสานแนวคิดทางศาสนาเข้าไปใช้ ดังเช่นประเทศไทยมีการนำหลักทศพิธราชธรรมมาประยุกต์ใช้ในการปกครองดูแลราษฎรของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ในปากของตะวันตกแนวคิดเรื่องกฎเกณฑ์หรือข้อตกลงของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมแนวคิดดังกล่าวอาจเกิดจากความกลัว หรือความคิดในการพัฒนาสังคมมนุษย์ให้มีความเจริญขึ้นภายใต้ระบบการเมืองระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ซึ่งก็คงไม่แปลกที่ปากตะวันตกจะมีแนวคิดที่ก้าวหน้าเกี่ยวกับระบอบการปกครอง เพื่อแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับการคงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรี พร้อมกันนั้นก็ติดตามมาด้วยแนวคิดในการบริหารและจัดการความสัมพันธ์ของมนุษย์เมื่อต้องเข้ามาร่วมกันทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ จนพัฒนาความก้าวหน้าในการบริหารและจัดการองค์การด้วยเทคนิคต่าง ๆ ทั้งในเชิงการแข่งขันและการพัฒนาในขณะที่มีรัฐเป็นฐานที่มั่น เมื่อการปกครองและการบริหารเป็นเรื่องที่ดำเนินควบคู่กันไปในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่คนภายในรัฐนั้น ๆ และทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคง การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติก็เกิดขึ้นทั้งที่เป็นมิตรและศัตรู ทั้งที่เอื้อเพื่อต่อกันและแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาเป็นของชาติตน บางช่วงถึงขั้นเกิดเป็นสงครามของโลกที่หลายประเทศไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และกลายเป็นโศกนาฏกรรมของมวลมนุษยชาติที่ไม่อาจลืม แต่เมื่อโลกกลับมาสงบสุขและคนทั่วโลกเห็นถึงฤทธิ์ของการแข่งขันแย่งชิงกันนั้นส่งผลที่ร้ายแรงและเหลือแต่ซากปรักหักพังและความสูญเสียที่กลายเป็นสิ่งที่คนทั้งโลกเกรงกลัวและไม่ต้องการให้เกิดขึ้นอีก จึงเป็นที่มาของข้อตกลงร่วมกันของรัฐชาติต่าง ๆ ในการพยายามยุติความขัดแย้งและพยายามฟื้นฟูประเทศ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือประเทศที่ด้อยพัฒนากว่าให้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เพื่อเป็นการชดเชยความเสียหายที่ต้องมากลายเป็นสนามรบของประเทศคู่ขัดแย้งสงคราม พร้อมกันนั้นก็พยายามสร้างความเชื่อมโยงกันของประเทศทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นด้วยถนนหนทาง การสร้างสะพานมิตรภาพ หรือช่องทางอื่น ๆ ที่จะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนานาประเทศ เพื่อให้ความเจริญเดินทางเข้าถึงได้ทุกที่เพื่อหวังลดความขัดแย้งที่จะส่งผลให้เกิดสงคราม เพื่อให้แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นได้จริง การรวมตัวกันของประเทศมหาอำนาจก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศในการนำแนวคิดหรือนโยบายดังกล่าวลงไปสู่การปฏิบัติ ทำให้มีการทุ่มงบประมาณในการให้ความช่วยเหลือในหลากหลายรูปแบบผ่านองค์การระหว่างประเทศและหน่วยงานที่จัดตั้งไปยังประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ประเทศที่ด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา เรื่องของการบริหารประเทศจึงกลายเป็นเรื่องสำคัญและเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายหันมาทุ่มเงินเพื่อการพัฒนาประเทศของตนเอง

รัฐมีหน้าที่ในการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการจัดสรรงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดเช่นกันจึงต้องให้รัฐเป็นผู้วางแผนในการดำเนินตามนโยบายที่ได้กำหนดไว้ พร้อมกับการสร้างระบบการบริหารงานที่ใช้จ่ายเงินในการพัฒนาประเทศที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างมีส่วนร่วม การทำงานที่สอดคล้องกับหลักการแห่งกฎหมายในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความเสมอภาค กระจายอำนาจให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่ใกล้ชิดกับปัญหาได้ตัดสินใจโดยยึดหลักฉันทามติ และผู้ปฏิบัติงานทุกระดับมีความพร้อมรับผิดชอบในสิ่งที่ดำเนินการโดยยึดหลักการความโปร่งใสและตรวจสอบได้ หรือที่รู้จักกันในทางการบริหารและการปกครองว่าคือ ธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งมีจุดเริ่มต้นของแนวคิดจากประเทศที่ปกครองโดยระบอบเสรีประชาธิปไตยที่พยายามสร้างแนวทางในการปกครองและการบริหารงานของประเทศไปในแนวทางดังกล่าว ส่วนหนึ่งก็เพื่อการได้เงินช่วยเหลือมาทำการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าและความอยู่ดีกินดีของคนในชาติ แนวคิดธรรมาภิบาลได้ถูกนำไปปรับใช้กับหลายองค์การและยังเป็นข้อกำหนดขององค์การที่ให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศซึ่งก็เพื่อส่งเสริมและขยายแนวคิดการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยควบคู่ไปกับการบริหารประเทศนั้น ๆ ด้วย โดยการวางหลักธรรมาภิบาลขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ แสดงถึงการนำทั้งหลักการประชาธิปไตยและหลักการบริหารมาใช้ซึ่งเปรียบเทียบให้เห็นดังนี้ (Suvannamongkol, 2021)

ตาราง 1 หลักธรรมาภิบาลประกอบด้วยหลักการประชาธิปไตยและหลักการบริหาร

| หลักการประชาธิปไตย       | หลักการบริหาร            |
|--------------------------|--------------------------|
| การมีส่วนร่วม            | ประสิทธิภาพและประสิทธิผล |
| การมุ่งฉันทามติ          | ความโปร่งใส              |
| ความเป็นธรรมและเท่าเทียม | การตอบสนอง               |
|                          | การปฏิบัติตามกฎหมาย      |
|                          | ความสำนึกรับผิดชอบ       |

ที่มา: Suvannamongkol (2021)

เรื่องของธรรมาภิบาลถูกนำไปนิยามและนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ซึ่งแต่ละประเทศและแต่ละหน่วยงานก็มีการเพิ่มเติมและดัดแปลงให้เข้มข้นยิ่งขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับการปกครองและการบริหารงานของประเทศหรือหน่วยงานของตนเอง แต่ทั้งนี้ก็เป็นไปในแนวทางที่ต้องการสร้างและพัฒนาความเป็นธรรม ความโปร่งใส และความเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมและลดการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในการบริหารประเทศของรัฐบาล ทำให้ธรรมาภิบาลกลายเป็นเครื่องมือทั้งการขยายหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยและหลักการบริหารที่เป็นธรรม และแผ่ขยายไปในหลายประเทศทั่วโลก จนมีการกล่าวว่าเป็น “ธรรมาภิบาลโลก” ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลนั้นถูกนำไปปรับใช้กับหลายประเทศที่ใช้บริการการพึ่งพิงกับองค์การระหว่างประเทศเหล่านี้

จากประเด็นปัญหาโลกที่มีความซับซ้อนมากขึ้นจากกระบวนการพัฒนาทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางวิทยาการต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดกระแสโลกาภิวัตน์ จึงมีการต่อยอดแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่คำนึงถึงอนาคตที่จะเกิดขึ้นกับคนรุ่นต่อไป ซึ่งองค์การสหประชาชาติก็ได้ประกาศจุดมุ่งหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal: SDG) (United Nation Thailand, 2021) ไว้ 17 ประการ ในช่วงปี 2558-2573 (Suvannamongkol, 2021) การตั้งเป้าหมายในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ณ เวลานั้นโลกกำลังเผชิญกับปัญหาที่ท้าทายต่อการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ในอนาคต หากเราไม่ช่วยกันแก้ไขปัญหาก็จะส่งผลให้คนรุ่นหลังต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ต่อไปและอาจจะรุนแรงมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การใช้ชีวิตอย่างนึกถึงผู้อื่น ไม่เอาเปรียบผู้อื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือการไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นเรื่องที่ถูกสอนกันมาแต่ครั้งอดีต แต่เมื่อสถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงไปด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไปก็เริ่มเหลือน้อยหรือบางอย่างก็หมดไปแล้ว ความเห็นแก่ตัวของคนมีเพิ่มมากขึ้นเพื่อจะเอาชีวิตรอด จึงเป็นที่มาของการตั้งกฎกติกาหรือข้อตกลงในการจัดสรรทรัพยากรกันเสียใหม่ การที่หลายประเทศหันมาให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาล อีกทั้งมีการพัฒนาหลักการดังกล่าวให้มีความชัดเจนและเหมาะสมกับการบริหารงานในแต่ละภาคส่วน เพราะหลักการดังกล่าวเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ นำมาซึ่งความเชื่อมั่นให้กับรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ ซึ่งการปกครองต้องอยู่บนรากฐานของการบริหารจัดการที่ดีด้วย

หลักธรรมาภิบาลนำไปประยุกต์ใช้กันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในการปฏิรูประบบบริหารงานภาครัฐ และมีนักวิชาการหลายคนให้ความหมายและองค์ประกอบของธรรมาภิบาล พร้อมทั้งพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลเพื่อการวัดได้ด้วย อย่างเช่น ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ ที่ทำการศึกษาวิจัยตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือธรรมาภิบาลทั้ง 10 องค์ประกอบหลัก หรือสถาบันพระปกเกล้าเรียกว่า “ทศธรรม” ในปี 2549 และได้กำหนดตัวชี้วัดธรรมาภิบาลที่เป็นองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อย (Bureekul, Chatchawanthipakorn, Wattanasap, Prachyapruit, Siroros, Tamronglak, ...Singhanat, 2009) เป็นต้น หากพิจารณาหลักการปกครองและการบริหารตามแนวทางธรรมาภิบาล อาจจะมีลักษณะที่เข้ากันได้กับหลักการปกครองที่ดีตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงคุณธรรมของนักปกครองคือ “ทศพิธราชธรรม” หลักการปกครองเพื่อให้เกิด

ความสุขแก่ประเทศและประชาชนผู้ได้ปกครอง (Chongsomchai & Chopyot, 2019) ซึ่งตามความหมายเดิมถือเป็นหลักธรรมประจำของพระเจ้าแผ่นดินที่ใช้ในการปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน หากแต่เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ได้กับคนทุกหมู่เหล่า ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามีการจำแนกหลักธรรมในการปกครองไว้ 3 ระดับ (Phramaha Amorn Mahalapho, 2018) ได้แก่

1. หลักธรรมในการปกครองตนเอง เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข สามารถควบคุมและพัฒนาตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนและผู้อื่น
2. หลักธรรมในการปกครองบุคคลและหมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่ผู้นำหมู่คณะใช้ในการดูแลสังคมและพัฒนาคนในหมู่คณะให้มีความรู้ความสามารถพัฒนาตนและสังคมให้เจริญก้าวหน้า
3. หลักธรรมในการปกครองประเทศ เป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำประเทศใช้ในการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

หลักธรรมาภิบาลเป็นทั้งหลักการปกครองและการบริหารจัดการที่มีการถูกนำไปประยุกต์ใช้ในภาคต่าง ๆ คือ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ประชาสังคม ปังเจกบุคคล และองค์การระหว่างประเทศ ขึ้นอยู่กับว่าจะนำไปปรับใช้อย่างไรให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดมีคุณธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่วนวิธีการที่จะสร้างธรรมาภิบาลก็ขึ้นอยู่กับผู้นำไปใช้ที่จะกำหนดขึ้นมา ที่นิยมใช้ได้แก่ มีความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ตรวจสอบได้ การมีส่วนร่วม และอาจมีหลักการอื่น ๆ อีกที่จะทำให้หลักธรรมาภิบาลนั้นครอบคลุมภารกิจและเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายที่จะสร้างธรรมาภิบาลเพราะต้องอาศัยปัจจัยเสริมมาก สิ่งที่สำคัญคือคนในสังคมต้องมีวัฒนธรรมธรรมาภิบาลทั้งในสำนึกและพฤติกรรม (Bureekul, 2015) หลักธรรมาภิบาลจึงถูกปรับใช้กับหน่วยงานที่เป็นองค์การที่มีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน ยึดกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะต้องสามารถตรวจสอบได้โดยอ้างอิงกับหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งวิธีการที่ใช้ในการพิจารณาเพื่อสร้างธรรมาภิบาลประกอบด้วย 6 หลักการที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปคือ หลักนิติธรรม (Rule of Law) หลักคุณธรรม จริยธรรม (Ethics) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หลักสำนึกรับผิดชอบหรือพร้อมรับผิดชอบ (Accountability) หลักความโปร่งใส (Transparency) และหลักความคุ้มค่า (Cost-effectiveness or Economy) ส่วนการนำไปใช้จริงก็สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องและเหมาะสมกับการดำเนินงานและวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๆ ตลอดจนขึ้นกับบริบทของประเทศ บริบทของหน่วยงานอีกด้วย ซึ่งสถาบันพระปกเกล้าได้ให้คำอธิบายในแต่ละหลักการสรุปได้ดังนี้ (Bureekul, 2015)

หลักนิติธรรม เป็นการแบ่งแยกอำนาจ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน หลักความชอบด้วยกฎหมาย ความเป็นอิสระของผู้พิพากษา หลักการไม่มีความผิดหากไม่มีกฎหมายกำหนดความผิดและโทษ และหลักการเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ ตลอดจนเรื่องการบังคับใช้กฎหมาย การปฏิบัติตามกฎหมาย

หลักคุณธรรม จริยธรรม คือ การปลอดการทุจริต ปลอดจากการทำผิดวินัย มาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ พฤติกรรมที่ปลอดการคอร์รัปชัน การฉ้อราษฎร์บังหลวง การทำลาย หรือละเมิดจริยธรรม ธรรมเนียมปฏิบัติและกฎหมาย ซึ่งผู้ที่มีอาชีพต่างกันก็จะมีแนวปฏิบัติหรือจริยธรรมที่ต่างกัน

หลักด้านความโปร่งใส เป็นความโปร่งใสในโครงสร้าง ที่มีระบบงานที่ชัดเจน การมีคุณธรรมในการคัดเลือกบุคลากร ความโปร่งใสในด้านการให้คุณให้โทษ และความโปร่งใสด้านการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ความโปร่งใสด้านงบประมาณ และความโปร่งใสด้านข้อมูลข่าวสารที่ต้องเปิดเผยต่อสาธารณชน

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานรัฐ ที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ผ่านกระบวนการให้ข้อมูลต่อผู้เกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน การวางแผนร่วมกัน การร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามตรวจสอบ และการร่วมรับผล โดยการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ต้องเป็นไปอย่างเสมอภาค เท่าเทียม และประชาชนต้องมีการพัฒนาศักยภาพในการเข้าไปมีส่วนร่วม เพื่อเป้าหมายของการตัดสินใจที่มีคุณภาพ เพราะทำให้สามารถระบุปัญหาได้

ครอบคลุมจากทัศนคติของสาธารณชนได้ การพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่และเกิดความเข้าใจร่วมกันด้วยดี

หลักสํานักรับผิชอบ หรือพร้อมรับผิชอบ คือ การพร้อมรับผิชอบ พร้อมรับการถูกตรวจสอบได้ โดยเป้าหมายเพื่อให้สร้างการเป็นเจ้าของร่วมกัน การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการต่อพฤติกรรมที่ไม่เอื้อต่อการทำงาน การมีแผนการสำรอง การติดตามและประเมินผลการทำงาน

หลักความคุ้มค่า เป็นการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งเกิดจากการดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาลที่ประกอบด้วย การประหยัด การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีความสามารถในการแข่งขันได้

ในการบริหารกิจการงานของวัดต้องอาศัยทั้งกฎเกณฑ์ของหน่วยงานรัฐและจารีตที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของสงฆ์คือพระวินัย มีงานวิจัยหลายชิ้นที่เกี่ยวกับวัดออกมานั้น เช่นงานของณดา จันทรสม (Chansom, 2014) ที่พบว่า ปัญหาของวัดคือเรื่องของการบริหารจัดการที่ไม่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล โดยเฉพาะการบริหารด้านการเงินที่ยังขาดความโปร่งใส และการบริหารที่เป็นระบบตามแบบสากล แต่ก็มีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือวัดแต่ละแห่งมีแนวทางในการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน โดยวัดที่อยู่ในแถบที่เป็นเมืองอย่างเช่นเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจะมีวิธีการในการบริหารงานภายในวัดที่มีระบบที่ดีกว่าวัดในแถบชนบทหรือต่างจังหวัด ด้วยทรัพยากรทางการบริหารมีอย่างครบถ้วน ซึ่งเป็นระบบที่พยายามสร้างแนวทางการดำเนินงานขึ้นให้สอดคล้องกับหน้าที่ของวัด และมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ควบคุมดูแลการบริหารงาน ปัญหาที่พบจากวิจัยคือ วัดส่วนใหญ่จะมีปัญหาเรื่องของการระบบการบัญชี การรายงานด้านรายรับ-รายจ่าย และผลการใช้จ่ายเงิน รวมถึงการบริหาร

ส่วนการจัดการศาสนสมบัตินั้น วัดยังไม่มีระบบที่ชัดเจน รูปแบบการจัดทำบันทึกรายรับ-รายจ่าย การจัดทำรายงานทางการเงินที่ไม่สอดคล้องกับหลักบัญชีโดยทั่วไป ไม่ชัดเจนในรูปแบบการตรวจบัญชีจากหน่วยงานภายนอก รวมทั้งเรื่องของการเปิดเผยข้อมูลให้สาธารณะเข้าถึงและตรวจสอบยังอยู่ในวงจำกัด ถึงแม้ว่าจะมีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงาน ทั้งนี้ พิธัญญ์ ยาทิพย์ และกรณิการ์ จะก่อ (Yathip & Jakor, 2011) พบว่า แม้จะมีหลักเกณฑ์ในการรายงานทางบัญชีของวัดออกมา แต่การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายยังไม่เป็นไปตามคำแนะนำของกรมการศาสนาและคู่มือไวยาวัจกร อีกทั้งยังไม่มีมีการตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชี ส่วนใหญ่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรเป็นผู้จัดทำบัญชี และตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนเอง นอกจากนี้ กมล กลิ่นรำพึงยังพบปัญหาเรื่องการตรวจสอบคัดกรองผู้ขอพบเป็นพระภิกษุ ปัญหาการจัดการทรัพย์สินที่เป็นส่วนตัวของพระภิกษุที่ได้มาระหว่างการอุปสมบท การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่พระภิกษุที่ถูกดำเนินคดีทางกฎหมาย และปัญหาการลงโทษทางกฎหมายแก่พระภิกษุที่ประพฤติผิดพระวินัยขั้นร้ายแรง (Klinrumpeung, 2018) ทำให้เจ้าอาวาสบางวัดเพิ่มความเข้มงวดในการพิจารณาบุคคลที่จะบวชเป็นพระภิกษุ นอกจากเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่มหาเถรสมาคมกำหนดแล้ว ยังมีการพิจารณาคัดกรองลักษณะบุคลิกภาพดี ความสุภาพเรียบร้อย ความประพฤติที่ไม่ข้องเกี่ยวกับยาเสพติด ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสของประชาชนที่พบเห็น จึงทำให้เป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าแนวคิดธรรมาภิบาลที่นำมาปรับใช้ในการบริหารงานของวัดอาจจะไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีได้อย่างชัดเจนครอบคลุม และจะมีแนวคิดหรือหลักการใดหรือวิธีการอะไรที่จะทำให้วัดสามารถบริหารงานได้ตามที่สังคมคาดหวัง หรือคณะสงฆ์จะต้องสร้างหลักแห่งพุทธาภิบาลขึ้นมากำกับดูแลการดำเนินงานของวัดโดยเฉพาะเพื่อให้เป็นแนวทางการบริหารงานที่ไปในทิศทางเดียวกัน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ผู้ที่นับถือเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายึดถือเป็นหลักปฏิบัติเพื่อรักษากายวาจา ใจ ให้ปกติ ไม่หลงไปในการประพฤตินิยม และในการบริหารงานของหน่วยงานต่าง ๆ ก็ได้มีการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสมดุลในการทำงาน เป็นการสร้างสุขภาวะทางจิตใจของผู้ปฏิบัติงาน และหากเปรียบวัดได้กับองค์กรหนึ่งทางพระพุทธศาสนาที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีทรัพยากรที่ต้องบริหารตามหลักการบริหารคือ คน เงิน วัสดุ และการจัดการ แต่อาจจะมีข้อจำกัดในเรื่องของการจัดการที่ต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้

ความสามารถ ในขณะที่วัดฝากอนาคตไว้กับเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียว ซึ่งอาจจะมีหรือไม่มีความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารองค์การก็ได้ ที่มาของเงินงบประมาณก็มาจากการบริจาคเป็นหลัก (Chansom, 2014) การบริหารกำลังคนภายในวัดหรือการดูแลผู้ได้บวชบิณฑบาตของวัดได้แก่ บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยภายในวัด ประชาชนที่เข้ามาทำกิจกรรมภายในวัดตามวาระงานบุญตามประเพณี เมื่อนำหลักการการทำงานมาพิจารณาการดำเนินงานของวัดก็มีทั้งที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องเป็นเรื่องธรรมดา เนื่องจากวัดและบุคลากรของวัดมีพระวินัยในการกำกับดูแลด้านความประพฤติของพระสงฆ์ และมีกฎหมายของรัฐกำกับในด้านการบริหารและดำเนินงานของวัดที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับทั้งพระสงฆ์ด้วยกันเองและประชาชน ในหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการปกครองหมู่สงฆ์และหลักธรรมที่ทำให้การทำงานสำเร็จลุล่วงด้วยความสามัคคีนั้น ก็คือวิธีการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล หากยกตัวอย่างหลักธรรมที่เป็นที่คุ้นชินและถูกนำไปใช้ในหลากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน อันได้แก่ สัปปุริสธรรม 7, สังคหวัตถุ 4, พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 หากในทางการบริหารของพระสงฆ์ได้นำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับหลักการสากล เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เกิดความสมบูรณ์ชัดเจนเป็นที่ประจักษ์ทั้งในหมู่สงฆ์และประชาชนในการเปลี่ยนผ่านสู่ก้าวอันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่อไป

### หลักพหุบาทบาฬเพื่อการบริหารจัดการวัด

การเสนอแนวคิดเพื่อเป็นกรอบการบริหารกิจการของวัดให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุพันธกิจและเป้าหมายของการจัดตั้งวัด จึงเป็นจะต้องสร้างกรอบคิดที่เหมาะสมกับบริบทในการบริหารจัดการวัดที่ยึดทั้งหลักการการปกครองและหลักการการบริหาร เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดแก่ทั้งพระสงฆ์และชุมชน เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยพระสงฆ์และประชาชนที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน โดยนำหลักการที่คนส่วนใหญ่ยอมรับอย่างหลักธรรมาภิบาลมาปรับใช้ร่วมกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากขึ้นในทางปฏิบัติ

หลักธรรมาภิบาลของแต่ละองค์การต่างมีองค์ประกอบที่เหมือนกันบ้างและต่างกันบ้าง แต่สิ่งที่เรายังคงเห็นอยู่ตลอดเวลา คือ ปัญหาของการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมของสังคมที่มีธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง เพราะวัฒนธรรมไทยที่ไม่เอื้อต่อการส่งเสริมหลักธรรมาภิบาลในสังคมไทย (Chaijaroenwatana & Lee, 2001) เนื่องจากสังคมไทยมีความสัมพันธ์กันแบบระบบเครือญาติ ยึดหลักความอาวุโส มีความเชื่อเรื่องของบุญคุณ ทำให้ระบบอุปถัมภ์สั่งสมมาเป็นระยะเวลานาน ถึงแม้รัฐบาลมีการนำแนวคิดหลักธรรมาภิบาลมาปรับใช้ในการบริหารงานภาครัฐเพื่อลดการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นแต่กลับพบว่าปัญหาดังกล่าวก็ยังคงอยู่ แม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว การที่ภาครัฐได้กำหนดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นมากำกับการดำเนินงานแต่ก็ไม่ได้มีบทบัญญัติเรื่องของการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาลแต่อย่างใด ซึ่งวรราชย์ แสนสีระมอเห็นถึงช่องว่างทางกฎหมายในการปกป้องพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งคือการขาดประสิทธิภาพของการปกครองคณะสงฆ์ที่กฎหมายมอบงานทั้งหมดให้เป็นอำนาจของกรมการมหาดไทยสภามหาเถรสมาคมรับผิดชอบ ทั้งด้านนิติบัญญัติ บริหาร และการลงนิคมกรรมหรือการลงโทษ ซึ่งทำให้กรมการมหาดไทยต้องรับภาระที่มากมาย จึงกลายเป็นปัญหาการขาดประสิทธิภาพของระบบการปกครองคณะสงฆ์ (Sanseera, 2009) การดูแลที่ไม่ทั่วถึง การทำงานเกิดความล่าช้า ทำให้วัดกลายเป็นช่องทางให้คนเข้าไปกระทำผิดด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิ การทุจริตเงินอุดหนุนวัดของเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในลักษณะเงินทอนวัดจากข้อเสนอของงบประมาณที่ให้วัดดำเนินการเสนอผ่านสำนักงานฯ หรือการขอรับบริจาคเงินเพื่อสมทบทุนการก่อสร้างโรงพยาบาลร้อยเอ็ดของหลวงปู่เณรคำ แต่ไม่มีการดำเนินการให้แล้วเสร็จ และมีการนำเงินบริจาคไปใช้จ่ายส่วนตัว เป็นต้น (Srisuwannaket, 2021) จึงมีการเสนอให้วัดต้องมีการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องเร่งดำเนินการเพื่อปกป้องพระพุทธศาสนา และทำให้การบริหารวัดให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องมีแนวทางที่เหมาะสมในการนำแนวคิดหลักธรรมาภิบาลปลูกฝังเข้าไปกับวัฒนธรรม (อันติ) ของไทยเพื่อให้เป็น

วิถีปฏิบัติของคนในสังคม การดำเนินงานภายในวัดย่อมมีวัฒนธรรมของวัดในการปกครองและการบริหารที่ยึดถือกันมาอย่างยาวนานรุ่นต่อรุ่น

เมื่อเวลาผ่านไปจำเป็นต้องพัฒนาหลักการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมในลักษณะการผสมผสานหลักการบริหารสมัยใหม่และเป็นที่ยอมรับของสังคมกับหลักธรรมตามจารีตทางพระพุทธศาสนาให้ไปด้วยกัน ซึ่งอาจใช้คำเรียกหลักการดังกล่าวในเบื้องต้นว่า “หลักพุทธาภิบาล” เพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการทรัพยากรขององค์การสงฆ์หรือวัด ที่ประกอบด้วยหลักธรรมาภิบาลและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับบทบาทของวัดที่กลายเป็นศูนย์กลางของสังคมสงฆ์ และเป็นที่รวมจิตใจของประชาชน ทำหน้าที่ทั้งทางศาสนา ทางการศึกษา ทางวัฒนธรรม และทางสังคมโดยตรง ถึงแม้ในปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงไปบทบาทของวัดอาจจะเบาบางลงไปบ้างเรื่อง แต่ยังคงเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย และวัดยังเป็นสถานที่ที่เกิดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลายที่ส่งผลด้านจิตใจของคนในชุมชน หลักพุทธาภิบาลในการบริหารวัดบูรณาการหลักการใหญ่ 2 หลักการ คือ หลักธรรมาภิบาลที่มีหลักการย่อย 6 หลัก และหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับพันธกิจของวัด 4 หลัก ดังนี้

1. หลักนิติธรรม คือ ผู้ที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการของวัดต้องปฏิบัติโดยหลักความชอบด้วยกฎหมาย การบริหารงานของวัดจะต้องดำเนินงานให้เป็นไปตามทั้งพระวินัยและกฎหมายที่ทันสมัยและเป็นธรรม มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระสงฆ์และประชาชนที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมาย การปฏิบัติตามกฎหมายอย่างจริงจังและเคร่งครัด ไม่ให้เกิดความเสียหายต่อหมู่คณะ ควรต้องมีการพิจารณาปรับปรุงหรือตรากฎหมายขึ้นมารองรับในองค์การวัดสามารถดำเนินงานได้อย่างถูกต้องตามหลักแห่งกฎหมายที่เป็นที่ยอมรับและสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่พระพุทธศาสนาที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

2. หลักคุณธรรม คือ การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม สร้างค่านิยมที่ดีงามให้เกิดขึ้นเป็นวัฒนธรรมองค์การที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความอดทนและขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย โดยบทบาทของทุกภาคส่วนทั้งพระสงฆ์และประชาชนต้องยึดหลักคุณธรรมและโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้นต่อวัดและพระพุทธศาสนา

3. หลักความโปร่งใส คือ การเปิดเผยข้อมูลการดำเนินงาน ข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ถูกต้องสามารถตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับได้ มีการรายงานผลการดำเนินงานที่เป็นรูปแบบมาตรฐานที่กำหนดให้ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวก รวมทั้งมีโครงสร้างการดำเนินงานที่ชัดเจน มีระบบหรือกระบวนการตรวจสอบและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เพื่อสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และช่วยให้การทำงานของวัดปลอดจากการทุจริตเป็นที่น่าเชื่อถือของคณะสงฆ์และประชาชน

4. หลักการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์และประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด การมีส่วนร่วมในการรับรู้และร่วมเสนอความเห็นในการตัดสินใจสำคัญ ๆ ในการดำเนินงานของวัดที่มีผลต่อชุมชน หรือเป็นการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานของวัดที่ส่งผลต่อชุมชน โดยการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ต้องเป็นไปอย่างเสมอภาค เท่าเทียม ซึ่งพระสงฆ์และประชาชนต้องมีการพัฒนาศักยภาพในการเข้าไปมีส่วนร่วม เพื่อเป้าหมายของการตัดสินใจที่มีคุณภาพ เกิดความรอบคอบในการพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่และเกิดความเข้าใจร่วมกันด้วยดี

5. หลักสำนึกรับผิดชอบ หรือพร้อมรับผิด คือ ผู้บริหารวัด ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องตั้งใจในการดำเนินงานที่ได้รับมอบหมายหรือรับผิดชอบเป็นอย่างดี เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สงฆ์และชุมชนในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา การพร้อมรับผิดชอบ พร้อมรับการถูกตรวจสอบได้ โดยเป้าหมายเพื่อให้สร้างการเป็นเจ้าของร่วมกัน การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบต่อข้อบกพร่องในหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบ และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่

6. หลักความคุ้มค่า คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ประกอบกับให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้ที่ได้บริจาคทรัพยากรต่าง ๆ โดยการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อทั้งคณะสงฆ์และชุมชน

7. หลักสัปปุริสธรรม คือ หลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก การบริหารงานของวัดในยุคของการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีการบริหารงานแบบเป็นทีมที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม การเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ในการบริหารงานของวัดจะต้องเกิดจากความเข้าใจทั้งในเรื่องของคนและสิ่งแวดล้อม สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อการเตรียมพร้อมรับกับสถานการณ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีแผนงานรองรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนางานที่ชัดเจนตรงกับภาระหน้าที่และบทบาท แผนในการพัฒนาบุคลากรทั้งการพัฒนางานความรู้ใหม่ และการเพิ่มเติมความรู้ที่มีอยู่ในทันสมัย การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของการบริหารงานภายในวัดที่เชื่อมโยงกับภายนอก เพื่อการแก้ไขจุดอ่อนและเสริมจุดแข็งให้สามารถปรับเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ

8. หลักพรหมวิหาร คือ หลักในการบริหารคน ทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการดำเนินงาน วัดจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งพระสงฆ์และชุมชน การบริหารจัดการบุคคลที่อยู่โดยรอบต้องให้เกิดความไว้วางใจร่วมกัน ความเชื่อมั่น มั่นใจ และทุ่มเท โดยการบริหารจัดการด้วยความเสมอภาคกับทุกคนทุกฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยความเมตตารักใคร่ ความกรุณาคือการช่วยเหลือในยามทุกข์ยาก มุทิตาคือยินดีในความอยู่ดีมีสุขของผู้อื่น อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง การยึดหลักคุณธรรมและหลักเกณฑ์ที่ยุติธรรมในการบริหารคน ไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำในหมู่คณะที่ร่วมกันทำงาน

9. หลักอิทธิบาท คือ หลักการการทำงานไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด บทบาทของวัดเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ ในการบริหารงานเพื่อจัดการในการนำความรู้และหลักธรรมไปสู่ชุมชน และการบริหารจัดการกับสิ่งที่ได้รับจากชุมชนไม่ว่าจะเป็นสิ่งของหรือเงินบริจาคเพื่อยังประโยชน์แก่ตนหรือสาธารณะ วัดจะต้องมีแนวทางวิธีการในการบริหารจัดการอย่างเอาใจใส่พิถีพิถันให้เกิดความเรียบร้อย การทำงานมีการแบ่งงานและหน้าที่ในการดำเนินงานที่ชัดเจน ผู้ที่ได้รับมอบหมายทำด้วยความพอใจในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย เพียรพยายามทำงานนั้นให้สำเร็จ แก้ไขปัญหาอุปสรรคให้ลุล่วงด้วยอดทนต่อความยากลำบากในงาน มีความตั้งใจแน่วแน่จดจ่อในการทำงาน และการใช้สติปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบให้งานลุล่วง รู้จักคิดวิเคราะห์และพัฒนาทำให้เกิดผลงานใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อวัดและชุมชน

10. หลักสังคหวัตถุ คือ การส่งเสริมการดำเนินงานด้วยความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะที่ร่วมกันทำงานทั้งพระสงฆ์และชุมชน การประสานมิตรไมตรีต่อกัน ด้วยการให้ การพูดจาดีเป็นที่รัก การประพฤติวางตนสม่ำเสมอ การดำเนินตนให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น รวมทั้งไม่สร้างปัญหาให้แก่ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

### สรุปแนวทางการบริหารวัดกับโลกที่ผันผวน

การดำเนินงานในสถานการณ์ของโลกที่มีความผันผวนล้วนแต่จะเกิดสิ่งที่ไม่แน่นอน การปรับตัวเป็นเรื่องที่ทุกองค์การต้องตระหนัก องค์การในทางโลกมีความตื่นตัวในเรื่องนี้เป็นอย่างมากและมักจะเป็นกลุ่มนำที่สร้างการตื่นรู้ให้แก่คนในสังคม แตกต่างจากองค์การทางศาสนาที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติแห่งโลกธรรม ซึ่งเป็นจริงตามนั้น และเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งกว่าที่คนธรรมดาจะเข้าใจยอมรับได้ แต่ทั้งนี้หากการปรับตัวเพื่อตอบรับกับเทคโนโลยีที่เปรียบเสมือนอุกบาตที่พุ่งชนโลก หากไม่มีการเตรียมรับมือในทางป้องกันหรือแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้น ก็เปรียบเสมือนการสูญเสียโลกนี้ไปอย่างไม่มีการต่อสู้ ทั้ง ๆ ที่โลกมีเครื่องมือที่ทันสมัยกับทุกยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาไว้อาศัยอยู่แล้ว เพียงแต่ขาดแนวทางในการนำเครื่องมือเหล่านั้นขึ้นมาปรับใช้ให้

สอดคล้องกับวิธีการสมัยใหม่อย่างหลักธรรมาภิบาลและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างเข้าใจเท่านั้น ดังนั้น วัดถือเป็นองค์การในการนำเพื่อเผยแผ่หลักธรรมจะต้องมีเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานและป้องกันการดำเนินงานของตนเอง ซึ่งหลักพุทธาภิบาลที่นำเสนอมาข้างต้นทั้ง 10 องค์ประกอบ เป็นเพียงการจุดประกายแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวัดให้สามารถทำงานเพื่อบรรลุสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์แห่งศาสนกิจที่มีต่อสังคม ซึ่งหากมีการนำไปสู่การปรับใช้ได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมจะช่วยทำให้วัดและชุมชนมีทิศทางการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ในการจรรโลงพระพุทธศาสนาสืบไป

## References

- Bureekul, T., Chatchawanthipakorn, V., Wattanasap, W., Prachyapruit, T., Siroros, P., Tamronglak, A ...Singhanat, B. (2009). *Dhosa Dharma: Indicators of good governance*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- Bureekul, T. (2015). Good governance: The important machinery reform for state development. In Tanchai, W., Kokpol, O., Jaiman, T., & Atcharyapanya, P. (Eds.). *Balance of power in Thai politics and government* (pp. 239-261). Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- Chaijaroenwatana, B., & Lee, B. (2001). *Indicators of good governance*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- Chansom, N. (2014). Buddhist Thai temples' financial management: The congruence of good governance principles. *NIDA Development Journal*, 54(1), 107-141.
- Chongsomchai, C., & Chopyt, S. (2019). *Governance and local administration: Problem condition and driven process*. Mahasarakham: College of Politics and Governance, Mahasarakham University.
- Klinrumpeung, K. (2018). *The problem to check and screening person before ordination*. Bangkok: The Secretariat of the House of Representatives.
- National Office of Buddhism. (2022). *Number of temples*. Retrieved January 20, 2023, from <http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx>
- National Office of Buddhism. (2022). *Work and authority*. Retrieved November 4, 2022, from <https://www.onab.go.th/th/content/page/index/id/3>
- Nuchcharean, V. (2022, June 11). Temple management of Thailand in digital disruption (2). *Bangkokbiznews*. Retrieved October 11, 2022, from <https://www.bangkokbiznews.com/business/1009359>
- Phramaha Amorn Mahalapho. (2018). Ten royal virtues of the king for current Thai Governance. *The Journal of Institute of Trainer Monk Development*, 1(2), 93-105.
- Phrasisittivites (Thawatthai Roslers), & Phramaha Mit Thitapanyo. (2020). The evolution of temples in Buddhism. *Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus*, 7(3), 74-85.
- Sangchan, S. (2015). *Loosen the knot of the Buddhist monastic education of Thailand*. Retrieved November 4, 2022, from <https://www.tcijthai.com/news/2015/05/scoop/5665>
- Sanseera, W. (2009). Sangha act and Buddhism protection in current situation. *Julaniti*, 6(4), 131-138. [senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/S%E0%B9%88ub\\_Jun/9legal/legal8.pdf](http://senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/S%E0%B9%88ub_Jun/9legal/legal8.pdf)

- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (1998). *Katin Soo Dhamma*. Bangkok: Saha Dhammic Printing Company.
- Srisuwannaket, T. (2021). Corruption via temple. *TDRI*. Retrieved January 20, 2023, from <https://tdri.or.th/2021/03/anti-corruption-temple-frauds/>
- Suvannamongkol, P. (2021). *Challenge of good governance in 21<sup>st</sup> century*. Nonthaburi: A.P. Graphic Design and Printing.
- Tainchaiyapurk, P. (2020). The management of the temple based on good governance. *Journal of Educational Innovation and Research*, 4(1), 63-74.
- United Nation Development Programme. (2021). *Sustainable development goals*. Retrieved January 20, 2023, from <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>
- Yathip, P., & Jakor, K. (2011). *The preparation of the accounts of the royal temple in the Suburban area of Bangkok*. Nonthaburi: Ratchaphruek College.